

ותוס' שם; מנחת חינוך רה"ג; אתון דאורייתא ט ובהשמטות; אמרי משה ז; שו"ת דובב מישרים ח"א אה; דבר אברהם ח"ג יו; קהלות יעקב יבמות לו.

[יש לציין שהחזו"א (טז,ח) צדד לפרש 'פקעה קדושתיהו' שלא כפי ההבנה הפשוטה אלא לומר ש'קדש לי כל בכור' מתפרש שמקודשים לענין לנהוג בהן מצוות וקדושה לאחר ביאת הארץ, כדכתיב בתריה 'והיה כי יביאך... והעברת...'. ומשום שהבכורות שבמצרים ניצולו ממכת בכורות והקודשו בזה, נחשבים כקדושים לאותה שעה וקרא עליהם 'פקעה קדושתיהו'].

*

'צריך היה משה רבינו להודיע אל העם דבר קשה, הפסיק הענין ונתן להם רווח להתבונן, ואחר אמר להם פרשת והיה כי יבאך שיש בה דבר קשה לישראל קדושים, שמא לא יוכלו לשמעו לפי שעה.

באותו יום ובאותו מעמד, אילו היה משה אומר לישראל עשו סולמות לעלות לשמים ולעשות לכם שם דירת קבע, לא היה קשה. ומה הוא הדבר הקשה לישראל באותה שעה ובאותו מעמד? – אין קשה להם מאשר אומרים להם, עתידה קדושה שתפרח מעט מקצתכם והיא תעבור אל אחרים בכם.

לא כל בכור בכל בית ישאר תמיד בכל קדושתו – עתיד לבוא יום אשר הלויים והכהנים יבואו לעבוד את עבודת ה' בביתו במקום בכורות בניכם, ואת בכורות בניכם תהיו חייבים לפדות מקדושתם.

אלמלא אמר להם משה מצוה זו של פדיון בכור אחר הפסקה, לא היו יכולים לשמעה. עכשיו העמיד אותם משה רבם על סוד הקדושה המיוחדת לישראל.

אתה מוצא גם באומות העולם אנשים ה'מתקדשים, מיטהרים, ומתעלים' מזהמת הארץ לטוהר שמים; ואולם נסה לדבר אליהם: 'רדו ממעלתכם מעט ופנו מקום לאחרים שהם יעלו במקומכם' – מיד ימרדו ולא יקבלו עליהם לרדת. כי על כן 'בני חורין' הם בעיניהם שבחרו לעצמם העליה ואינם רוצים בירידה – הם רוצים והם אינם רוצים, והכל למענם; –

אבל ישראל קדושים אינם כן. בין עולים ובין יורדים, תמיד הם בקדושתם. ומה הוא סוד קדושתם? שהם מקבלים עליהם גזירות מלך בין לעלות ובין לרדת. ולא עוד אלא שהם שמחים בירידתם כשם שהם שמחים בעלייתם ונותנים שבח על זה כמו על זה.

תדע, אדם מישראל פודה את בנו בכורו מקדושתו ועושה סעודה ושמח ומזמין אליו קרוביו ומריעיו ומברך עליו שתי ברכות; אפילו ברכת שהחיינו הוא מברך. וכל כך למה? – אומר הוא: יצאתי מקדושת קדושת כהן; הכהן והלוי תחתני; אבל אני והוא, שנינו מצוות בוראנו עשינו. והרי ככהן כלוי כישראל כולנו עבדים לקב"ה לעשות רצונו בלבד' (מתוך ספר הפרשיות לרא"א כ"טב ז"ל – בא, עמ' רמב. ויסוד הדברים ע' בספר מי השלוח סוף פרשת אמור; תפארת יוסף עמ' לח).

דף ה

ציונים והערות

'אמר ר' אלעזר: ר' יוחנן חזאי בחילמא דמילתא מעלייתא אמינא'. כיוצא בזה יש ברכי אלעזר ורכי יוחנן להלן נו. (ע"ש ברש"י) ובמנחות פד:

ומצינו בכמה מקומות שנתגלו לחכמים דברי תורה בחלום, לפתור קושיות או לפשוט ספקות וכיוצא באלו. ע' יבמות צג: ב"ב קמג. סנהדרין פב. מנחות סו. חולין קלג.

'קדשו בכורות במדבר'. לפי מה שמסיק, הכוונה היא שהוצרכו ליקדש ולא היו קדושים מאליהם. וצריך באור מדוע נקט לשון זה. ונראה שהשמיענו בכך שאף על פי שהבכור לא היה מתקדש מאליו עד בואם לארץ, רשאים היו לקיים מצות בכורות במדבר, להקדישו ולהקריבו כדין בכור. [וכן יש לפרש במה שאמרו שגנאי הוא לישראל שלא הקריבו קרבן פסח במדבר – אמנם לא נתחייבו בפסח עד בואם לארץ, אבל הגנאי הוא מפני שאילו היו רוצים היו יכולים להקריב] (מרומי שדה. וע' גם בדבריו להלן נג.).

פירוש אחר (עפ"י חזון איש טז, ח): אפשר שנקטו לשון זה כי אילו היה אומר 'לא קדשו בכורות במדבר' היה קשה קושית רב פפא דלעיל הלא קדשו במדבר בשנה השנית, אבל כשאמר 'קדשו' היינו הוצרכו לקדש מאותה שעה ואילך.

'אלא אמר רב חסדא מהכא, והשקל עשרים גרה... ושמע מינה שתותא מלבר'. בבאור המקרא דחוקאל ובעניני הפקעת שיערים ובמסתעף – ע' ביוסף דעת ב"ב צ:

(ע"ב) 'מוסיפין על המדות ואין מוסיפין יתר על שתות'. פירוש, שתהא אותה מדה נקראת בשם הראשונה. אבל אם רצו עושים מדה מחודשת ומוסיפים וגורעים כרצונם (המאירי ב"ב צ. וע"ע במש"כ שם).

'שאיין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים'. ריעב"ץ פרש 'אחד ואחד' – המיוחדים שבעם, ראשים וקננים. עוד על דרך הרמז, בספר פרי צדיק ויגש יב.

– שלא היה בידן באותה שעה אלא חמורים בלבד (מכילתא בשלח א). יש לפרש: בהיות להם לישראל עסק בפטר חמור, יעלו על דעתן מפני מה נשתנה זה משאר בהמות טמאות, ויזכרו וידעו על ידי כך את יציאת מצרים וקיום הבטחתו לישראל ואחרי כן יצאו ברכש גדול. ועוד, בזכות סיועם לישראל זכו החמורים לקיים על ידם מצות פדיון פטר חמור או עריפתו. ומצאנו כעין זה שבעלי חיים או צמחים גם כן זוכים על ידי שנעשתה מצוה על ידם – ע' ויקרא רבה סוס"י א; רמב"ן נח (עפ"י חזון יחזקאל תוספתא א, ב. וע"ע דעת חכמה ומוסר ח"ג לד).

'פרה שילדה כמין חמור וחמור שילדה כמין סוס'. הרא"ש כתב שנראה לגרוס במשנה 'חמור שילדה כמין פרה', וכמו שמוכת בסיפא 'ומה הם באכילה' – משמע שהדברים מוסבים על הרישא, הרי שמדובר בטהורה שילדה כמין טמאה ובטמאה שילדה כמין טהורה. הגרע"ק הוסיף לכך 'ראיה ברורה' מסוגיית הגמרא להלן 1. ואולם ע"ש בספר מרומי שדה ולדבריו נדחית ראייה זו. גם בספר חדושים ובאורים (ב, ב) נקט שגרסתנו היא העיקר.

'יכול אפילו יש בו מקצת סימנין, תלמוד לומר אך חלק. קצת קשה, בכל מקום בא אך למעט ואילו

כאן הוא מרבה, שאם יש בו מקצת סימנים – חייב. ואמנם, הוא ממעט מן הדרש 'הוא שור ובכורו שור', אך כלפי הכתוב עצמו הוא בא לרבות. ואפשר שהדרש מבוסס על 'מיעוט אחר מיעוט', בכור שור ממעט כשאין בכורו שור ואך גם כן ממעט, ומיעוט אחר מיעוט בא לרבות כשדומה במקצת לשור (עפ"י שפת אמת). יש להעיר שבכל מקום 'מיעוט אחר מיעוט' בא לרבות על האמור בכתוב, ואילו כאן בא למעט קצת את המיעוט, ועדיין נשאר מיעוט. וכפי הנראה בפשטות, האך' ממעט מן הדרש שדרשנו מ'בכור שור'. וכן משמע מלשון התוס' להלן יב. ד"ה קא משמע לן.

'תנא דידן סבר גלי רחמנא בקדושת דמים והוא הדין בקדושת הגוף, ור' יוסי סבר גלי רחמנא בקדושת הגוף והוא הדין בקדושת דמים, וגמר קדושת דמים מקדושת הגוף'. בתנא דידן לא אמרו 'וגמר קדושה'ג מקדו'ד' – שאין צריך לכך לימוד ב'מה מצינו' אלא ממילא משמע שאם בקדושת דמים צריך שיהא כמין אמו, כל שכן שקדושת הגוף אינה חלה אם אינו כאמו – לכך אמר רק 'הוא הדין' ולא 'גמר' (עפ"י רבנו גרשום).

א. עוד יש לומר שפירוש 'וגמר...' היינו ששמענו לו לריה"ג שהיה לומד קדושת דמים מקדושת הגוף – בברייתא להלן ט סע"א, שלמד מ'הוכרים' שנאמר בבהמה טהורה, לענין פטר חמור.
ב. בחדושי הנצי"ב באר כיצד למדים קדושת הגוף מקדושת דמים או להפך – משום שהוקשו זה לזה בפרשת קרת, שנאמר שם בכור בהמה טמאה וסמוך לו 'אך בכור שור...'. ומדברי רבנו גרשום הנ"ל משמע שאין צריך להקט. וכן יש לדייק מדברי רש"י להלן ט: ד"ה בשלך.

'ככתבם וכלשונם'

'משה רבכם גנב היה או קוביוסטוס היה...' –

'מאמר הבעש"ט: שכל מה שהיה בבלעם היו חושדין למשה רבינו עליו השלום מפני שכל זמן שלא נגמרה עליית השכינה, כאשר יהיה בזמן הגואל-צדק בב"א, שהוא ביטול הקליפה לגמרי ובלע המות לנצח, מוכרחים כל העליות להיות רק במחשבת אדם כשר, והאדם הכשר אי אפשר לו להגיע ולעלות אל שרשו כי אם על ידי שכנגדו, היינו שיעלו במחשבתו והוא יתעורר מהם לבוראו יתברך' (מתוך פרי הארץ מטות).

עוד על ענין החשדות שחשדוהו למשרע"ה, ועל הגילוי החיצוני של תכונותיו – ע' 'דגל מחנה אפרים' תשא ד"ה וראו; 'בן פורת יוסף' קבוג, כט, א בשם הבעש"ט; 'אור פני משה' ר"פ חקת; 'קדושת לוי' תרומה; 'ישמח משה' קרח; 'רב טוב' משפטים; 'יטב לב' מטות עב; 'תפארת ישראל' קדושין סופ"ד. ויש שפקקו על אמתת דברים אלו – ע' בכל זה במוזבא בספר מגדים חדשים ברכות לג:

(ע"ב) 'מה לשון רפידים... שריפו עצמן מדברי תורה' –

'... כי כל הכובד והעצלות שבאדם לתורה ומצוות בא מעמלק שמכניס הרהורי ליצנות ללב, ועל ידי זה הלב מתרפה ומתעצל מהשתדלות בתורה ועבודת הש"י, ותחלה הוא פועל בלב ואחר כך הוא בא ונלחם, כמדתו של יצר הרע, יורד ומסית עולה ומקטרג, יורד ונוטל נשמה. וכך ברפידים, שרפו ידיהם מדברי תורה – דדבר זה בא להם מצד השורש עמלק שהיה מצוי

בעולם, והם לב העולם וכל מה שיש בעולם מצד העירוב דטוב ורע, היצר הרע מכניסו גם בלב איש הישראלי וצריכים לנצחו ואז ינוצח ויכלה אותו כח הרע שבעולם בפועל גם כן. והם שלא נצחווהו ורפו ידיהם, שנכנס בלבם כובד ועצלות, מיד ויבא עמלק להלחם בפועל. וידי משה כבדים – כי הכובד שבלבבות דבני ישראל, גם כן כובד למשה רבינו ע"ה שהפרנס לפי הדור (ערכין יז.), וקלקולי הדור גורמים איזה קלקול לפרנס גם כן, אלא שבו לא הגיע הכבוד ללב כלל רק לידיים ואיברי הפעולה הגופניים, שמצד הגוף שהוא גופני היה לו קצת שייכות וחבור לעולם הזה הגופני.

והיה כאשר ירים משה ידו והתחזק נגד כח עמלק המכביד – וגבר ישראל... ועל כן כאשר משה רבינו ע"ה התגבר נגד כובד שבא לידי וכחות הפעולה שלו, גרם גם כן התגברות ללבבות דבני ישראל להסתכל כלפי מעלה ולשעבד לבם לאביהם שבשמים.

ועל כן נצטוו בזכירה ענין עמלק, כי זה כל ענין עמלק – להכניס כובד ללב על ידי הרהורי דברים בטלים של ליצנות וכדומה המשכיח הכל, ובזה מתרפה מכל טוב ועל ידי זה ממילא נעשה הראשית דגויים, שהוא ההכנה להיות מוכן להשתקעות של כל מיני רע שבכל שבעים אומות, מאחר שמפנה לבו לבטלה ונתרוקן מדברי קדושה. ובהתעוררות הזכירה לבד די למחות זכר עמלק, שכשזוכר ענין זה כבר נסתלק השכחה.

וכן המן טען 'ישנים מן המצוות', ושינה זו שהוא העצלות והכובד מהשתדלות, בא גם כן מכחו, ואותו כח בעצמו שהיה תחלה יורד ומסית, אחר כך הוא עולה ומקטרג...'

(מתוך מחשבות חרוץ עמ' 103)

הרפיון הזה שהיה ברפידים קודם בואם להר סיני לקבל התורה, בא להורות לישראל שכל מיני כשלונות הנמצאים אצל ישראל לפעמים, כולם יוכלו להיתקן על ידי דברי תורה, וכמו שאנו רואים שיש כמה וכמה דברי תורה שאין האדם יכול לבוא עליהם בלתי הכשלוך שמקודם, כמו שאמרנו בגטין מג. (עפ"י תפארת יוסף – לחג השבועות).

וע"ש בפרטות ענין אותו רפיון שאמר 'היש ה' בקרבנו אם אין'.

עוד בבאור ענין רפו ידיהם – ע' בספר עלי שור ח"ב עמ' תסא; אור הצפון ח"ב עמ' פב.

'מאי לשון שטים... שנתעסקו בדברי שטות' –

'... ובדבר זה הוא שורש השתקעות הדמיון כנודע, וכן שמעתי דשטים מורה דמיון לשון שטות, דלעתיד יתפא דמעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השטים – היינו אחר זביחת היצר, דנקרא 'לבן' דאתלבן (כמו שאמרנו במדרש הנעלם קכח:)...'

והארון היה מעצי שטים, דזהו העצה דמשכחו לבית המדרש – להמשיך החשק והתאוה שלו לדברי תורה, שהם נחמדים וגו', שיש בהם כל מיני חמדה. והדמיון הוא מצופה זהב מבית ומחוץ – היינו תוקף היראה הקדושה המבטלת תאוות רעות... (מתוך מחשבות חרוץ עמ' 14).

ראה עוד ביתר הרחבה בספר פרי צדיק תרומה ח.

שנים ועשרים אלף

'אותן שלש מאות לויים בכורים היו ודיו לבכור שיפקיע את עצמו' – אף שבכורי הלויים לא הוצרכו לפדיון ככל הבכורים שהוצרך הקב"ה לקנותם לפי שקטרגה עליהם מדת הדין במכת

בכורות במצרים לומר 'מה נשתנו אלו מאלו – הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז', ואילו הלויים לא טעו אחר עבודה זרה – ולמה הוצרכו בכורות הלויים לפדיון? – מכל מקום מטעם אחר צריכים היו פדיון – לפי שמכרו את יוסף, בכורה של רחל וכו' כמו שכתב רש"י מן הספרי. שנים ועשרים אלף – הלויים היו כ"ב אלף כמרכבה של הקב"ה שנאמר (תהלים סח) רכב אלפים רבתים אלפי שנאן, וכמו שאמרו ז"ל (יבמות סד): אין השכינה שורה בפחות משתי רבבות ושני אלפים מישראל שנאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל – שתי רבבות ושני אלפים כמנין הלויים;

ואיתא בספר הפרדס כי כ"ח מחנות שכינה הן. היינו, כי כבוד ה' חופף בכל אחד משבעת ענני כבוד ובכל מקום שהשכינה שם, ארבע מחנות שם (כמו בדגלי ישראל שארבעה מחנות היו) – הרי לך כ"ח מחנות. צא וחשוב כ"ח פעמים כ"ב אלף ותמצא שש מאות וששה עשר אלף – כמנין בני ישראל עם הלויים בקירוב (אילו נמנו הלויים כישראל מבין עשרים שנה). ששים רבוא ישראל כנגד ששים רבוא אותיות התורה. וכ"ב אלף של בני לוי – רמז לכ"ב אותיות שהם שרש וצנור השפע לכל אותיות התורה.

ששים רבוא – אותיות התורה, ושלושת אלפים וחמש מאות וחמשים שהיו יתרים על ששים רבוא – הם כנגד תגי האותיות כנאמר בסדר פקודי, שמהם נעשו 'ווי העמודים' הרומזים לתגין. ומשה שכח מה עשה בהם כי לא ידע במדרש התגין, כמו שאמרו ז"ל במנחות שראה לר' עקיבא דורש התגין ולא היה יודע וכו' (מתוך ספר הפרשיות במדבר, עפ"י חתם סופר; פנים יפות; כלי יקר; מלא העומר).

דף ו

זר' יוסי הגלילי – פטר הפסיק הענין. מקשים, לפי האמת לא לכתוב פטר ויהא כלל ופרט? ונראה שרבי יוסי הגלילי דורש ב'דיבוי ומיעוט', שאינו ממעט הכל כ'כלל ופרט' אלא מה שאינו כעין המפורש (ע' נזיר לד-לה; סנהדרין מה-מו ועוד), הלכך לא היינו ממעטים אלא גמלים שאינם דומים כלל, אבל לא סוסים הדומים לחמורים (כבסמוך), משום כך כתוב פטר חמור (מרומי שדה. ע"ש).

'תא שמע, פרה שילדה מין חמור וחמור שילדה מין סוס... לא, חמור שילדה מין סוס מיבעיא...'. כתב בספר 'מים קדושים' שיש להוכיח מהברייתא שפרה שילדה כמין סוס, אפילו יש בו מקצת סימנים פטור, שאם חייב מדוע נקטה הברייתא פרה שילדה מין חמור וחמור שילדה מין סוס ולא נקטה פרה שילדה מין סוס, שהוא חידוש יותר משניהם שאפילו יש בו מקצת סימנים חייב. אלא שאין כן דעת הפוסקים. ונראה שיש לדחות ההוכחה, כי יש חידוש בפרה שילדה כמין חמור, שאפילו שניהם בתורת בכורה, אם אין בו מקצת סימנים פטור. ובחמור שילדה כמין סוס משמיענו שאין אומרים חמור אדום הוא. ולדייק מכך שלא נקטה הברייתא דין שלישי, פרה שילדה כמין סוס – נראה שאין זה דיוק. והרי גם משנתנו ושאר הברייתות לא נקטו את כל האופנים.

(ע"ב) 'שמעון העמסוני היה דורש כל את ואת שבתורה, כיון שהגיע לאת ה"א תירא פירש... כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ולימד את ה"א תירא – לרבות תלמידי חכמים'. טעמו של שמעון (נחמיה) העמסוני שפרש מלדרוש כן – כתב רבי יעקב מולין (שו"ת מהרי"ל א)